

קרבנות ברמת הגולן בימי התנ"ך

נ. ארזי

מלכותו של עוג כללה את הגלעד הצפוני, מהיבוק צפונה, את עשתרות, אדרעי, סלכה (היום סלכד במרכז הר-הדרוזים) וכל הבשן, שטחי הגשורי והמעכתי והר החרמון, או במלים אחרות הר-הדרוזים, הליגיה והר החרמון (ג'בל אש-שיח) של ימינו. אחרי כיבוש זה חוזרים בני-ישראל דרומה וחונים „בְּעֶרְבֹת מוֹאָב מֵעַבְרַת לְיַרְדֵּן יְרַחֲוּ” (שם, כ"ב, א).

נשאלת השאלה מדוע לא חצה משה את הירדן מיד לאחר כיבוש ארץ סיחון כי אם פנה תחילה צפונה לכבוש את ארצו של עוג ורק אחרי זה דרומה לסביבות יריחו, כדי לעבור את הירדן בקרבתה, פעולה שעתידי כבר יהושע לעשותה?

יש להניח, שמשה ידע, כי על-מנת שאפשר יהיה לחיות בביטחה בצפונה של עבר-הירדן המערבי, חייבים לשלוט בגולן, כלומר חייבים לשלוט ב"רמה הסורית". על כן הוא כובשה לפני חציית הירדן.

בימי יהושע

יהושע שולט בכל הר חרמון, כל הבשן עד סלכה וכל הגלעד (יהושע י"ג, יא). ובזמנו ישבו בני מנשה בבשן „עַד-בְּעַל חֶרְמוֹן וְשִׁנִּיר וְהַר-חֶרְמוֹן” (דברי הימים א', ה', כג), היינו בכל הר החרמון. בסוף ימיו של יהושע אנו מוצאים בתוך הארץ הנשארת שיש לרשתה את השטח „מִבְּעַל גֵּד תַּחַת הַר-חֶרְמוֹן עַד לְבֹאֵי חֶמֶת” (יהושע י"ג, ה), וכן לא „הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַגְּשׁוּרִי וְאֶת-הַמַּעֲכָתִי וַיָּשֻׁב גִּשׁוּר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל” (שם, שם, יג).

המושג הורשה מובנו השמדת העם אותו יורשים, „לא הוריש” הוה אומר, העם לא הושמד — אולם הארץ נכבשה. יש כמה מצבים דומים בארצות שבני-ישראל לא הורישו את עמיהם. כזה המתואר כאן שהגשורי והמעכתי יושב בקרב ישראל, ואחר כמו נפתלי היושב „בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ” (שופטים א', לג). אצל נפתלי יש להבין כי האלמנט השליט הוא הכנעני; לא כן הגשורי והמעכתי; הם יושבים בקרב ישראל, וישראל הם השליטים והארמים הם כעין וסאלים.

אף כי אין ללמוד גזרה שוה ממאורעות העבר לגבי המעשים הנעשים בימינו, הרי בכל זאת ניתן ללמוד מהם לקחים חשובים.

כלי-הנשק ואמצעי הלחימה משתנים מדור לדור, אך פני-הקרקע ותנאי האקלים הם בדרך כלל יציבים. ההרים מתנשאים באותם המקומות בהם היו בימי קדם ושולטים על אותם עמקים ואותם שטחים עליהם שלטו מזה דורות. הנהרות זורמים באותם האפיקים ומדבריות החול מכסים אותם השטחים שכיסום משכבר הימים.

בעיות התחבורה, אספקת המזון והמים ודבר השלי-טה במקומות הגבוהים נשארו כפי שהיו. את הפת-רונות יש' אמנם להתאים להתפתחותם של כלי המלחמה, הטכניקה והמדע.

לימוד העבר יועיל לנו בהצגתן וליבונן של הבעיות עצמן. גם ההתבוננות בעבר למען ידיעה לשמה לא תזיק. הבה נפנה את מבטינו לתקופת התנ"ך ונראה האם היו כדברים האלה בעבר.

בימי משה

מסופר כי לאחר שמשה רבנו ביקש מסיחון מלך האמורי רשות לעבור בארצו והלה סירב, כבשו בני ישראל את ארצו של סיחון שהשתרעה עד היבוק (במדבר כ"א, כא—כד), היינו קצת צפונה מרבת-עמון או עמאן של היום. אחרי כיבוש זה ניתן היה לצפות כי בני-ישראל יחצו עתה את הירדן כדי לכבוש את ארץ כנען, אך לא כן היו הדברים. העם בהנהגתו של משה פונה ועולה דרך הבשן, נלחם בעוג מלך הבשן באדרעי, כיום דרעה — תחנה על מסילת הברזל מען — עמאן — דמשק, מנצח אותו וכובש את כל ארצו (שם, ל"ג, לה).

מהאמור בתנ"ך אין מקום למסקנה, אליה הגיעו חוקרים רבים, כי מלכות גשור ומעכה היו סמוכות לים כנרת. מהכתובים יש להבין כי מלכויות אלה שכנו צפונה משם בהרבה".

בימי עתניאל בן קנז

בימי השופטים נמכרו בני־ישראל, בְּיַד פּוֹשֵׁן רְשָׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם נְהָרִים" (שופטים ג' / ח') והכתוב ממשיך ומספר כי עתניאל בן קנז אחי כלב הצעיר יצא, לְמַלְחָמָה נִיטוּ זְהֵנָה בְּיָדוֹ אֶת־פּוֹשֵׁן רְשָׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם וַתֵּעַז יָדוֹ עַל פּוֹשֵׁן רְשָׁעִים" (שם, שם).

מוסכם היום בין אנשי המדע כי במושג ארם־נהרים אין הכוונה זירת הקרבות בארץ־ישראל ובארם־נהריים

לכל הארץ שבין הפרת והחידקל. שם זה חל רק על החלק הצפון־מערבי של ארץ בין הנהרות, זה שבין הנהרות פרת ובלד.

אינני מקבל את הגירסה של חוקרים רבים, המנסים להוסיב גם את פושן רשעתיים בדרום־הארץ. חוקרים אלה מנסים לעשות זאת על־ידי תיקון המלה ארם לאדם בהסתמכם על כך, שנמצאו בדרום הארץ ארבע משפחות כושיות ומשייכים את כושן אליהן.

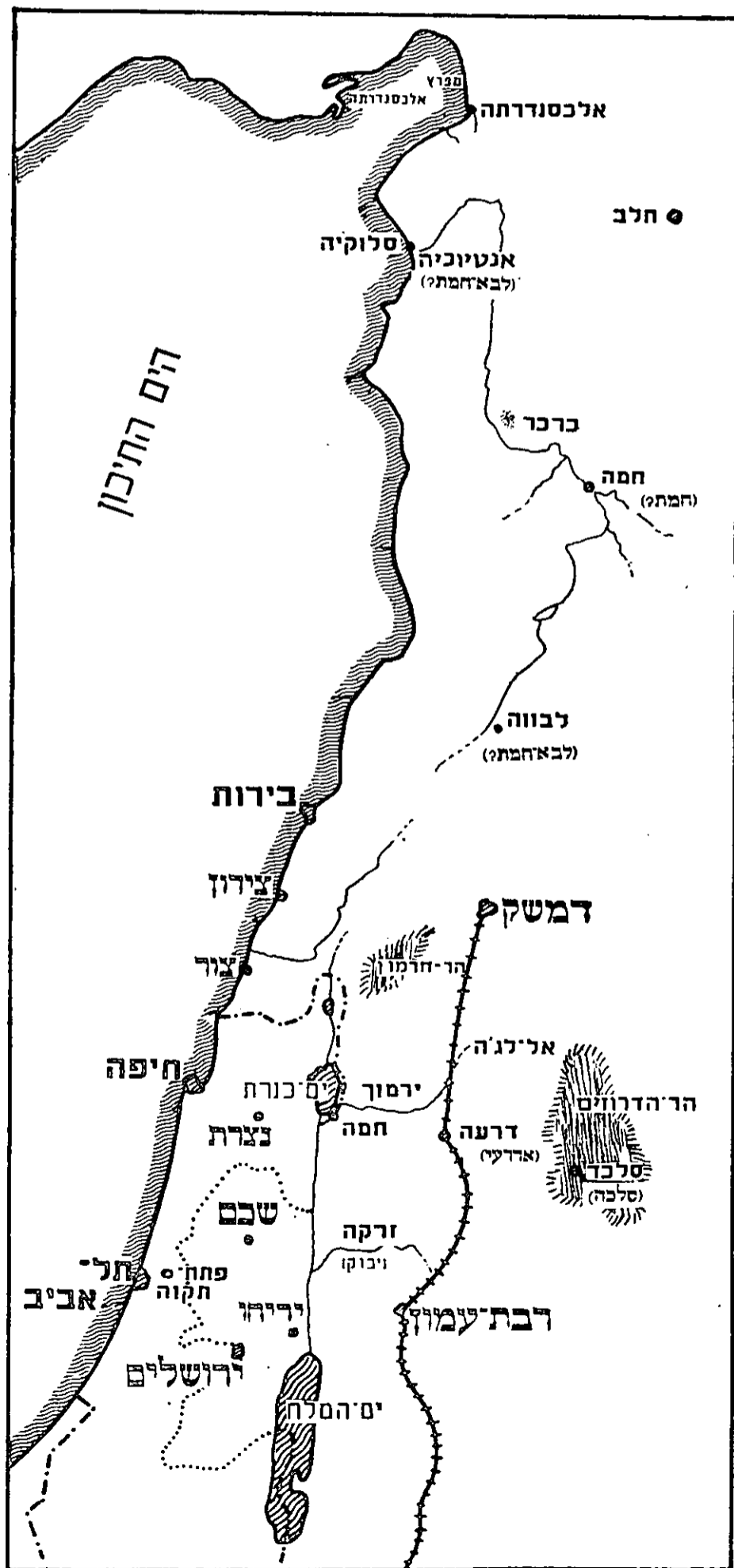
יש לזכור כי עתניאל, שהוא השופט הראשון והוא עצמו נמנה על דור כובשי כנען בפיקודו של יהושע, רגיל לפעולות של השבטים כולם כעם אחד בכל שטחי הארץ ולא לפעולות השבטים כל אחד בשטח שבטו. אנו מוצאים גם אחריו שופטים הפועלים לא רק במסגרת שבטם הם. במיוחד יש לשים לב לכך, כי הכתוב מדבר מפורשות על מלך ארם־נהרים ומכאן ברור כי מלחמתו של עתניאל היתה ליד הפרת הצפון־מערבי.

בימי שאול

על שבט ראובן מסופר: "וְלִמְזֻרְחַת יָשָׁב עַד־לְבֹא מִדְּבָרָה לְמֵן הַנְּהַר פָּרַת כִּי מִקְנֵיהֶם רָבוּ בְּאֶרֶץ גְּלָעָד. וּבִימֵי שָׁאוּל עָשׂוּ מִלְחָמָה עִם־הַהֲגָרָאִים" (דברי־הימים א' ; ה' ; ט"ו). מן הכתוב מסתבר שבני־ראובן ישבו שם מזמן, כנראה מימי הכיבוש, ורק את המלחמה עם ההגראים עשו בימי שאול.

על שאול המלך נאמר: "וַיִּלְחֶם סָבִיב בְּכָל־אֵיבָיו בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי־עַמּוֹן וּבְבָאָדוּם וּבְמַלְכֵי צוּבָה וּבְפְלִשְׁתִּים, וּבְכָל אֲשֶׁר־יִפְנָה יִרְשִׁיעַ" (שמואל א' ; י"ד, מז). מלכות צובה היתה בצפון־סוריה של היום ויהודי סוריה קוראים לחלב — ארם צובה. מלכות זאת השתרעה גם מעבר לפרת, כפי שהננו לומדים מהכתוב "וַיִּשְׁלַח הַדְרָעֶזֶר (מלך צובה) וַיֵּצֵא אֶת־אֲרָם אֲשֶׁר מַעְבְּרַת הַנְּהַר" (שמואל ב' / י', טז). הנהר סתם בתנ"ך הוא הפרת.²

הננו רואים, איפוא, כי מלכותו של שאול גבלה בפרת החל מצפון־מערב, מקומם של מלכי צובה, ועד חלקו הדרום־מזרחי בו ישבו בני־ראובן.

1. מעכה וגשור — מעכה הוא בנו של נחור "וּפְלִגְשׁוֹ (של נחור) וְשִׁמְהָ רְאוּמָה, וַתֵּלֶד גַּם־הִיא אֶת־טַבַּח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־פַּחַשׁ וְאֶת־מַעְכָּה" (בראשית כ"ב, כד).

קמואל בן נחור הוא "אָבִי אֲרָם" (שם, שם, כא). נחור יושב בחרן, וטבעי שבניו יתישבו באותה הסביבה, כיתר השבטים הארמיים. "וַיָּרֶאוּ בְנֵי עַמּוֹן כִּי נִבְּאֲשׁוּ בְּדוֹר וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי־עַמּוֹן וַיִּשְׁכְּרוּ אֶת אֲרָם בֵּית רְחוֹב וְאֶת־אֲרָם צוּבָה עֲשָׂרִים אֶלֶף רְגָלִי וְאֶת־מֶלֶךְ מַעְכָּה אֶלֶף אִישׁ וְאִישׁ טוֹב שְׁנַיִם־עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ" (שמואל ב' / י', ו). ראש ברית מל־כים זאת הוא מלך צובה שמלכותו שכנה בצפון סוריה של היום, ובקרבתה שכנה מלכות בית־רחוב. טבעי שגם ארצותיהם של שני בעלי הברית האחרים תשכונה אף הן בקרבת מקום.

2. הנהר — יונתן בן עוזיאל מתרגם כל מקום בתנ"ך שבו כתוב הנהר (עם ה' הידיעה) פרת. כך הוא גם מתרגם את המלה נהר הבאה עם אותיות השימוש, כ, ל, מ. יוצא מכלל זה ישעיהו ח', ז, שם נשאר נהר גם בתרגום.

בדרך זאת הולכים גם הפרשנים רש"י, רשב"ם, אבן עזרא והרד"ק. הרד"ק רק מוסיף עוד מקרה אחד שהוא אינו מתרגם את הנהר כפרת אלא סמבטיון וזה בישעיהו כ"ז, יב.

לאחר המפלה בגלבוע ולאחר שנות מלחמת הירושה בין איש-בושת ודוד, באה תקופת שפל שאיבי ישראל ניצלוה. לאחריה באה תקופת התאוששות בה מכניע דוד את הפלשתים, מעביר את הבירה לירושלים, שכבשה מידי היבוסים, ואחד ממעשיו הבאים הוא להשליט סדר בצפון הממלכה. תוך לכתו להשיב ידו בנהר פרת הוא מכה את הדדעזר מלך צובה וגם את ארם-דמשק, שבאה לעזרתם של אנשי צובה, הוא מנצח. כתוצאה מכך שם דוד נציבים בארם-דמשק „וַתְּהִי אָרֶם לְדוֹד לְעֶבְדִים נוֹשְׂאֵי מִנְחָה” (שמואל ב', ח', ג-ו; דברי-הימים א', י"ח, ג-ו).

לאחר כיבוש ירושלים מעלה דוד את ארון היותה ירושלימה. מסופר בקשר לכך, כי בעקבות התיעצות עם שרי האלפים והמאות שולח דוד „עַל אַחֲזֵנוּ הַנְּשָׂאִים בְּכָל אֲרָצוֹת יִשְׂרָאֵל” לשתפם בהסבת הארון. „וַיִּקְהַל דָּוִד אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל מִן-שִׁיחֹר מִצְרַיִם וְעַד-לְבוֹא חֶמֶת לְהָבִיא אֶת-אָרוֹן הָאֱלֹהִים מִקְרֵיית יִעָרִים” (דברי-הימים א', י"ג א-ה).

גם בדברי-הימים וגם בשמואל ב' מסופר על העלאת הארון לפני המלחמות עם הדדעזר ואם כי אין מוקדם ומאוחר בתורה, הרי העובדה שבשני המקורות עניין הארון קודם למלחמות עם צובה נותנת מקום לסברה, כי אכן זה היה סדר המאורעות.

אם כך, נשאלת השאלה כיצד זה ומתי נמצאו בני-ישראל בלבוא חמת? ולגבי שאלה זאת אין זה משנה אם נשים את לבוא חמת בכפר הלבנוני לבוה, כדעת פרופ' מור, או חמת באל-חמה על גדות האורונטוס מצפון לחומס, כדעת מרבית המלומדים בימינו, או את לבוא חמת בקרבת אנטיוכיה, סמוך לשפך האורונטוס, כדעת התרגומים הארמיים הקדומים, כמו של יונתן בן עוזיאל, הירושלמי ושל רבי יוסף, וכמסתבר מפירושו של רש"י.

פרש ארמי

קשת ארמי

בני ישראל הגיעו אל לבוא חמת עם צבא הכיבוש של יהושע, וישבו בה במשך כל זמן עצמאות ישראל. בתקופות שפל שלטו בהם זרים ובימי זוהר הגיע השלטון הישראלי גם אליהם, כאשר עוד יסופר להלן.

בימי שלמה

שלמה אף הוא שלט, כאביו, בכל הצפון, אולם כידוע צמחו שורשי הירידה כבר בימיו עצמו. לשניים מהם שימשה מצרים חממה, והם ירבעם בן נבט והדד או אדד האדומי. על השלישי מסופר: „וַיִּקַּם אֱלֹהִים לוֹ שֵׁטן אֶת-רִזּוֹן בֶּן-אֶלְיָדָע אֲשֶׁר בָּרַח מֵאֵת הַדָּדָעֹזֵר מֶלֶךְ-צוּבָה אֲדֹנָיו. וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים וַיְהִי שֶׁר-גָּדוֹד בְּהַרְגֵּ דָוִד אֹתָם, וַיִּלְכּוּ דַמְשֶׁק וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּמְלְכוּ בְּדַמְשֶׁק” (מלכים א', י"א, כג). מאז מתחילה תקופה ארוכה של מלחמות וצרות בגבולנו הצפון-מזרחי.

בימי אחאב

אחאב נלחם עם הארמים שלוש פעמים. בראשונה ובשניה ניצח, ולאחר המלחמה השניה אומר לו בן הדד: „הָעָרִים אֲשֶׁר-לָקַחְתָּ אֵבִי מֵאֵת אָבִיךָ אָשִׁיב וְחַצוֹת תָּשִׁים לָךְ בְּדַמְשֶׁק כַּאֲשֶׁר-שָׂם אָבִי בְּשֶׁמְרוֹן” (מלכים א', כ', לד). אחאב מכנה אותו בשם „אחי”, כורת לו ברית ומשלחו. אחד מבני הנביאים מתריס בפני המלך כנגד פרטרניזציה זאת, ומנבא לתלאות בעתיד.

הוי לאחאב סיבות רציניות לכריתת הברית עם הארמים, אך

מתוך מאמרו של פרופ' ב. מזר, "מלחמות ישראל עם ארם" בספר "היסטוריה צבאית של ארץ-ישראל"

בראש מאתיים ושלושים נערי שרי-מדינות (הפקידים של האדמי-ניסטרציה הישראלית), שנתכנסו בשומרון בשעת המצור, ושבעת אלפים איש מן העם, התקיף את המחנה הארמי בצהרים כשבן-ההדד ובני-בריתו ישותים לשכרה. הצבא הארמי הוכה מכה ניצחת. ובן-הדד נמלט "על סוס ופָּרָשִׁים" (מלכים א', כ', א—כא).

בשנת 854 לפסה"נ עלה בן-ההדד אפקה למלחמה עם ישראל. המערכה ניטשה במישור ליד אפק (היום פיק, שבקצה הדרומי של הגולן). כפי הנראה בעמק רחבי-הידיים אשר במשולש בין הירדן, הירמוך וים-כנרת. ששה ימים חנו, זה נוכח זה, מחנות ישראל וארם. "בְּשָׁנֵי חֲשָׁפֵי עָיִם" וביום השביעי התקיף אחאב את צבא בן-ההדד והנחיל לו תבוסה. "וַיָּנֹסוּ הַנּוֹתָרִים אֶפְקָה אֶל-הָעֵיר וַתִּפֹּל הַחֹמָה עַל-עֲשָׂרִים וְשָׁבְעָה אֶלֶף אִישׁ הַנּוֹתָרִים, וַיִּנְתְּרוּ נָס וַיָּבֹאוּ אֶל-הָעֵיר חָדָר בְּחָדָר" (מלכים א', כ', כו—ל). לפי דברי המספר התנהל משא-ומתן בין בן-ההדד ובין אחאב, שנסתיים בהסכם ובברית-שלום; בן-ההדד השיב לאחאב מספר ערים שלקח אביו מאת עמרי וגם התיר למלך ישראל לשים "חוצות" בדמשק, כאשר שם אביו בשומרון (שם, שם, לא—לד). בזה גסתימה פרשה מזהירה בחיי אחאב, שהרימה את קרנו בעיני העם; "וַיִּשְׁבֵּי שְׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה בֵּין אָרָם וּבֵין יִשְׂרָאֵל" (שם, כ"ב, א). נראים הדברים כי לברית זו בין שתי הממלכות המתחרות היה גורם חיצוני רב משקל — הסכנה של פלישת האשורים לסוריה.

היחסים בין ישראל ובין ארם-דמשק לא נשתנו בימי אחאב בן-עמרי (874—852 לפסה"נ), אף על פי שבימיו התחזקה המלוכה הישראלית, ובידי אחאב עלה להגדיל את חיל-הרכב הישראלי ולבנות מספר ערים מבוצרות. לחץ ארם בעבר-הירדן מזרחה גבר ביחוד בשנות מלכותו האחרונות של אחאב, כאשר על כיסא המלוכה בדמשק ישב בן-ההדד השני, בנו של בן-ההדד הראשון, הוא הדדעור של המקורות האשוריים. זו היתה שעת מבוכה ותסיסה בסוריה ובארץ-ישראל. שלמנאסר השלישי, מלך אשור, שם אז פניו מערבה והפיל את חיתתו על כל הממלכות הקרובות והרחוקות. בן-ההדד הצליח להקים ברית של מלכי ארם בסוריה, כתריס נגד המשחית הגדול, וניצל את ההפוגה להשתלט גם על מלכות ישראל בטרם יתחיל המסע האשורי, אולי כדי להבטיח לעצמו את העורף לקראת הבאות. רמות-גלעד, שבצפון ארץ-גלעד (היום — תל-ראמית ליד רמתיה), מעוז המלוכה הישראלית וצומת-דרכים רב-חשיבות, ומחזה (השוה מל"א ד', יג) נפלו בידי בן-ההדד ובכך נפתחה בידי הארמים הדרך המובילה מדמשק לעמק-הירדן, ומכאן פלש בן-הדד לעבר-הירדן מערבה ועלה על שומרון, "ושלושים ושניים מלך עוזר אותו". זמנו של מסע זה של בן-ההדד הוא, כנראה, שנת 855 לפסה"נ. אחאב, בצר לו, הסכים להיכנע ולשלם מס כבד; אבל תנאי הכניעה המשפילים שהציג בן-ההדד נדחו על-ידי מלך ישראל ומועצת-הזקנים בשומרון. כאשר ניגשו הארמים לשים מצור על העיר, עשה אחאב מעשה נועז להציל את שומרון מיד האויב;

קלע ארמי

למרות הברית פורצת מלחמה שלישית אתם. במלחמה זאת נספה מלך ישראל. למרות החץ שפגע בו היה המלך "מְעַמְד בְּמִרְפָּה נֹכַח אָרָם, וַיָּמַת בְּעֶרְבׁוֹ וַיִּצַק דָּם הַמָּכָה אֶל-חֵיק הַרְכָּב" (מלכים א', כ"ב, לה) והוא מת מות גיבורים.

בימי ירבעם השני

ושוב אנו שולטים בכל הצפון וזה בימיו של ירבעם בן יואש "אֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת-דְּמָשֶׁק וְאֶת-חֶמֶת לַיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל" (מלכים ב', י"ד, כח), השיב — כי מקומות אלה שייכים לנו, ורק באורח ארעי אבדה לנו השליטה עליהם.

מהמסופר כאן אנו למדים כי בשלוט ישראל בבשן, בגולן ובחרמון רווח לישראל, והיושבים במערבה ובצפונה של ארץ-ישראל שכנו לבטח. כאשר שטחים אלה נכבשו על-ידי זרים, נפתחה הדרך לכיבושים ולתלאות לתושבי המערב.

קרב קרקר

ועוד שני דברים שהארכיאולוגיה מספרת לנו. סיפרנו למעלה כי לאחר מלחמתו השנייה של אחאב בארמים הוא כרת ברית עם בן-ההדד. את סיבת הברית הזאת אנו מוצאים בכתבתו של שלמנאסר השלישי מלך אשור, בה הוא מספר על קרב קרקר, שמצפון לאל-חמה שעל האורונטוס. בקרב זה, שהתקיים בשנת 853 לפני הספירה, התיצב נגד אשור צבא מ־12 מדינות (ברשימה מפורטות רק 11) ממצרים וערב ועד דמשק וחמת. הרשימה מפרטת את מספרי הרגלים והרכב שכל מדינה הציבה לקרב. והרי מספרי הלוחמים משלושת המשתתפים הגדולים בברית הזאת:

דמשק: 1,200 רכב מלחמה, 1,200 פרשים ו-20,000 רגלי;
חמת: 1,200 רכב-מלחמה, 700 פרשים ו-10,000 רגלי;
אחאב מישראל: 2,000 רכב מלחמה ו-10,000 רגלי.

מספרי המשתתפים האחרים היו קטנים מאלה לאיך-שעור. מתוך השוואת מספרים אלה לנו למדים כי ישראל לא הציבה פרשים, וברגלים הציבה דמשק מספר כפול מזה של ישראל. אולם ברכב מלחמה, שהיה אז הנשק הכבד, כטנק של ימינו, משתתף אחאב בכמות כמעט כפולה מכל אחד משני בעלי הברית הגדולים האחרים. יש על כן לראותו כאחד מראשי הברית ויוזמיה. קרב זה הסתיים ללא הכרעה. בשדה-הקרב ניצחו אמנם האשורים אך אבידותיהם היו כה רבות שחזרו לבסיסיהם כדי להכין את צבאם להתקפות חדשות.

הברית נגד תגלת פלאסר השלישי

תגלת פלאסר השלישי מספר באנאלים שלו על מלחמותיו ובהם אנו מוצאים קטע זה: „19 מחוזות חמת והערים על

3. רכב ברזל — „וַיְהִי יְהוָה אֶת־יְהוּדָה וַיִּנָּשׂ אֶת־הַקָּהָר פִּי לֹא לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק פִּי־רֶכֶב בְּרָזֶל לָהֶם” (שופטים א', יט).
י. ידן מסביר בספרו „נשק וטקטיקה בימי המקרא”, כי רכב המלחמה — הוא רכב הברזל — שימש כנשק הכבד (דוגמת הטנק) בכל התקופות הקדומות.

סביבותיהם (ערי) חוף הים בוא השמש, הם אשר במרדם (באשור) ספחו למען (?) אזריא (אותן) חשבתי לגבול אשור”. למען לא נטעה בזהויו של עזריה, מצוין מספר פעמים באנאלים אלה „אזריא היהודה... אזריא מארץ יאוד” ועוד. מעדותו של תגלת פלאסר לנו למדים כי עזריה-עוזיה מלך יהודה עמד בראש ברית גדולה שנלחמה נגד אשור בצפון הארץ באיזור חמת שבצפון סוריה וכי מלך אשור רואה בו את אויבו העיקרי.

עתה אולי נוכל להבין את הפסוק הקשה במלכים ב' (י"ד כח):

„וַיִּתֵּר דָּבְרֵי יִרְבְּעָם וְכָל־אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר־נִלְחָם וְאֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת־דְּמָשֶׁק וְאֶת־חַמַּת לַיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל...” ירבעם מלך ישראל היה, מדוע אם כן ימסור את כיבושיו ליהודה, ומה זה ליהודה בישראל? ברית זו היתה בין שתי המדינות למלחמה נגד אשור, ומלך ישראל מוסר ליהודה בסיסים צבאיים בישראל לצרכי המלחמה העתידה.

לשני הסיפורים המובאים כאן, זה על אחאב בקרקר וזה על עזריה כנגד תגלת פלאסר אין כל זכר בתנ"ך. אילו הגיעו לידינו כל אותם הספרים ששמו מוזכר בתנ"ך ולא נכללו בו, כמו ספר מלחמות ה', ספר הישר, ספר דברי שלמה, ועוד, ייתכן והיינו יודעים הרבה יותר על עברנו, ולא היה עלינו לחיות מן הלקט בתנ"ך ובשדות זרים.

(המשך)

בשנת 797 לפסה"ג שוב עלה ארדגיררי השלישי [מלך אשור] על ארם והתיש את כוח הממלכה.

או התעוררה גם מלכות ישראל למלחמת-תנופה נגד ארם, שהתחילה בימי יהואש בן-יהואחז (798—784 לפסה"ג) והוכתרה בהצלחה: „וַיִּשָּׁב יְהוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז וַיִּקַּח אֶת הָעָרִים מִיַּד בְּנֵי־סֹבַר בֶּן־חֹזַי וְאֶת־לָקַח מִיַּד הַיְהוּאָחָז אָבִיו בְּמִלְחָמָה, שָׁלַח פְּעָמִים הָקָהוּ יוֹאָשׁ וַיִּשָּׁב אֶת־עָרֵי יִשְׂרָאֵל” (מלכים ב', י"ג, כה).

את מפעל אביו המשיך ירבעם השני בן-יהואש (784—744 לפסה"ג). ארם-דמשק נחלה, כנראה, תבוסה גמורה בקרבות שנערכו בלא-דבר אשר בעמק-הירדן ובקרניים (היום שיח'סעד) עיר-מבצר חשובה ומרכז של מחוז קרניים בארץ-הבשן. לנצחונם זה של בני-ישראל כרמוז כנראה עמוס בנבואתו (עמוס ו', יג): „הַשְּׂמַחִים לְלֹא־דָבָר, הָאֲמָרִים הֲלֹא בְּחֻמְנוּ לְקַחְנוּ לָנוּ קְרָנִים”. ירבעם לא הסתפק בשחרור עבר-הירדן המזרחי מעול ארם, הוא שב והכניע את דמשק תחת יד ישראל והשתלט גם על אזריה הצפונית, עד גבול מלכות חמת (מלכים ב', י"ד, כח). למאורעות אלה מרמזים כנראה דברי הנבואה של עמוס: „וַיִּשְׁלַחְמִי אֵשׁ בְּבֵית חֹזַי וְאֶכְלָה אֲרָמְנוֹת בֶּן־

הַדָּר וְשִׁבְרֵי גְרִימֵ־דְמָשֶׁק וְהַקְּרָתִי יוֹשֵׁב מִקְּצֵת־אֲנָן” (עמוס א', ד). בפרק-זמן זה נעשתה, איפוא, מלכות ישראל לשעה ליורשתה של ארם-דמשק כממלכה הראשית בין מלכויות סוריה וארץ-ישראל, ואל גכון היתה לירבעם השני מידה של הגמוניה בין הממלכות הארמיות בסוריה. הכתוב מצייין שירבעם: „הָשִׁיב אֶת־גְּבִיל יִשְׂרָאֵל מִלְּבָאֵי חַמַּת עַד־יָם הַעֲרָבָה” (שם שם, כה). באו ימי תוקף חיצוני ושלוה פנימית לא רק למלכות ישראל בלבד אלא גם למלכות יהודה, שהיתה אז בעלת-בריתה של מלכות ישראל, ואולי גם הכירה בהגמוניה שלה. עוזיהו מלך יהודה ובנו יותם הרחיבו גם הם את גבולות מלכותם, הכו את הפלשתים ואת הערבים וכבשו את כל ארץ אדום עד אילת. על השלטון הישראלי בעבר-הירדן המזרחי, עד המדבר במזרח ועד החרמון בצפון, מעידות גם רשימות היחס של תושבי ארץ-הגלעד וארץ-הבשן, שהתקיימו בימי יותם מלך-יהודה ובימי ירבעם מלך-ישראל” (דברי-הימים א', ה', יז).

תקופת הזוהר חלפה עד מהרה. ישראל לא עצרה כוח להחזיק לאורך ימים בארצות ארם, ועד מהרה חזרה דמשק ועלחה על הבימה המדינית של סוריה. בשנת 748 לפסה"ג בקירוב עלה רצין על כסא המלוכה בדמשק ונצטרף לאיגוד מדינות ארם, בראשותו של מלך ארפד.

